

ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับ
ครูพระสอนศีลธรรม ในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร
The Training Management System Of “Buddha^m Online” Application
For Morality Teachers Of Buddhist Schools In Thawi Watthana District,
Bangkok, Thailand

พระสุวรรณ สุเมธปุณฺโญ (ข้าโพธิ์ทัย),นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ,สมชัย ศรีนอก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phra Suwan Sumatapunyo (kumpothai), Niwes Wongsuwan, Somchai Srinok
Mahachulalongkomrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail : ssuwan.noom@gmail.com

(Received : 9 June 2024 ; Edit : 23 June 2024; accepted : : 23 June 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรม เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” (3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และโปรแกรมประยุกต์เพื่อการจัดการเรียนรู้ “พุทธัง ออนไลน์”

ผลการวิจัยพบว่า

การออกแบบระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษา “พุทธัง ออนไลน์” แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรค (2) ขั้นตอนการศึกษารูปแบบโปรแกรมประยุกต์สำหรับระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษา (3) ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการออกแบบชุดฝึกอบรมธรรมศึกษา (4) ขั้นตอนการออกแบบระบบและวางแผนที่เว็บไซต์ (5) การทดลองใช้ระบบการอบรมธรรมศึกษากับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มทดลอง (6) การอบรมวิธีการใช้โปรแกรมประยุกต์เพื่อการอบรมธรรมศึกษาให้กับครูสังกัดกรุงเทพมหานคร (7) การนำระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาไปใช้กับกลุ่มทดลอง

ผลการประเมินประสิทธิภาพของ “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรม แบ่งการประเมินประสิทธิภาพ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การทดลองใช้โปรแกรมประยุกต์กับนักศึกษาธรรมศึกษาชั้นตรี วิทยาลัยเทคโนโลยีพงษ์สวัสดิ์ ซึ่งไม่ใช่พื้นที่ทดลอง พบว่า ผู้อบรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษา อยู่ในระดับดี (\bar{X} = 4.44, S.D. = 0.41) (2) ประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมธรรมศึกษา จากความคิดเห็นของครูผู้ผ่านการอบรม พบว่า ประสิทธิภาพโดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง (\bar{X} = 3.11, SD = 1.030) และ (3) ผู้เชี่ยวชาญ มีความเห็นว่ามีประสิทธิภาพของระบบโดยรวม อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 4.05, SD = 0.836)

การประเมินประสิทธิภาพของระบบ เพื่อต้องการศึกษาสภาพปัญหาของระบบ ข้อจำกัด อุปสรรค และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งโดยรวมผลลัพธ์ของระบบสามารถนำไปขยายผลและใช้งานได้ ดังนั้น ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” จึงสอดคล้องกับพระครูโกศลธรรมรัตน์ (ประพันธ์ จิตตโกโร) แนวทางแก้ไขปัญหามหาวิทยาลัยพระสอนธรรมศึกษาไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับกมลลาศ ภูวนาธิพงษ์ ในการปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้ง่ายต่อความเข้าใจผ่านระบบการจัดการเรียนสมัยใหม่ และสอดคล้องกับธนาธร ทะนานทอง ที่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีจะเป็นสังคมออนไลน์ทางด้านการศึกษารูปแบบใหม่ในอนาคต

ผลการประเมินประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมธรรมศึกษา จากข้อมูลแบบสอบถามที่ได้จากครูโรงเรียนคลองทวีวัฒนา (ทองน่วมอนุสรณ์) สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า มีประสิทธิภาพ

โดยรวมทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นถึงการเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ของครูผู้สอน แต่เนื่องจากระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาพระพุทธศาสนา หรือเป็นระบบต้นแบบ ซึ่งอยู่ในช่วงของการทดลองใช้ ดังนั้น ครูผู้สอนจึงให้คะแนนประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการประเมินประสิทธิภาพ ของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ได้ประเมินประสิทธิภาพของระบบ พบว่า การประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ามีประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับภูวดล บัวบางพลู แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษามีประสิทธิภาพที่น่าไปใช้ได้

การทดสอบสมมติฐาน พบว่า สมมติฐานข้อที่ 1 ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยชุดฝึกอบรมธรรมศึกษา อยู่ในระดับดี ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐาน ส่วนสมมติฐานข้อที่ 2 ประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากขึ้นไป ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ดังนั้น จึงยอมรับสมมติฐาน

คำสำคัญ : ธรรมศึกษา, การฝึกอบรม, ครูพระสอนศีลธรรม.

Abstract

The research titled “The Management System of Dhamma Study Training through the 'Buddhang Online' Application for Dhamma Teacher Monks” is a research and development study with the following objectives: (1) to study the training management system in Theravada Buddhist scriptures, (2) to develop the Dhamma study training management system through the "Buddhang Online" application, and (3) to evaluate the effectiveness of the Dhamma study training management system through the "Buddhang Online" application. The tools used were interviews, questionnaires, and the "Buddhang Online" application for learning management.

The research findings indicate that the design of the Dhamma study training management system through the "Buddhang Online" application consists of seven steps: (1) analyzing current problems and obstacles, (2) studying application models for the Dhamma study training management system, (3) preparing before designing the Dhamma training set, (4) designing the system and planning the website layout, (5) testing the Dhamma study training system with non-target students, (6) training Bangkok teachers on how to use the application for Dhamma study training, and (7) implementing the Dhamma study training management system with the target group.

The evaluation of the effectiveness of "Buddhang Online" for Dhamma teacher monks was divided into three groups: (1) the trial use of the application with junior Dhamma students at Pongsawat Technology College, a non-trial area, where the majority of trainees rated the Dhamma study training management system as good ($X = 4.44$, S.D. = 0.41), (2) the effectiveness of the Dhamma training set from the perspective of trained teachers, which was rated as moderate overall ($X = 3.11$, S.D. = 1.030), and (3) experts' opinions, which rated the overall system effectiveness as high ($X = 4.05$, S.D. = 0.836).

Evaluation of the System's Effectiveness

The evaluation aimed to study the system's problems, limitations, obstacles, and outcomes. Overall, the system's results are applicable and expandable. Therefore, the “Buddhang Online” application-based Dhamma study training management system aligns with Phra Kru Kosol Thammarat’s (Praphan Jittakaro) approach to addressing the shortage of Dhamma study teachers. It also aligns with Kamalas Phuwachanathipong’s effort to simplify curriculum content through modern

learning management systems and Tanathorn Thananthong's view that technology-based education will become a new form of online education in the future.

Effectiveness Evaluation of the Dhamma Study Training Modules

Based on questionnaire data from five teachers at Khlong Thaweewattana School (Thongnuam Anusorn) under Bangkok's administration, the overall effectiveness was rated as moderate. This indicates the teachers' openness to new technology. However, since the "Buddhang Online" training management system is an innovative prototype for Buddhist education, currently in the trial phase, the teachers rated its effectiveness as moderate.

Expert Evaluation of the "Buddhang Online" Training Management System

Five experts evaluated the effectiveness of the "Buddhang Online" training management system for Buddhist ethics teachers in the Thaweewattana district of Bangkok. They found the system's overall effectiveness to be high, consistent with the findings of Phuwadon Buabangphlu, indicating that the system's training management effectiveness is practical for implementation.

The hypothesis testing found that the first hypothesis, stating that teachers trained with the Dhamma training set would perform well, was rejected as the results showed moderate performance in all aspects. The second hypothesis, stating that the effectiveness of the Dhamma study training management system would be high, was accepted as the results indicated the highest level of effectiveness in all aspects.

Keywords: Dhamma study, training, Dhamma teacher monks.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาของพระสงฆ์ไทยในอดีตนิยมเรียนภาษาบาลีเป็นหลัก แต่ด้วยเป็นภาษาที่ยากต้องใช้ความเพียรพยายามมากจึงมีพระภิกษุสามเณรจำนวนน้อยที่เรียนได้สำเร็จส่งผลให้สังคมในขณะนั้นขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนพระภิกษุสามเณรในวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2435 ต่อมาเรียกหลักสูตรนี้ว่า "องค์สามเณรธรรม" และพัฒนาการเป็น "องค์นักเรียน" จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2456 ทรงปรับปรุงหลักสูตรนักเรียน โดยเพิ่มหลักสูตรหมวดคติปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาค เพื่อเป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาสเรียกว่า "นักเรียนชั้นตรี" (สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, 2559) ต่อมาได้เพิ่ม "นักเรียนชั้นโท" และ "นักเรียนชั้นเอก" ตามลำดับ

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2472 พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราวุฒินัดสมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษาของนักเรียนได้เป็นประโยชน์เฉพาะต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักเรียนสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า "ธรรมศึกษาชั้นตรี" และต่อมามีเพิ่มอีก 2 ชั้น คือ ชั้นโท และชั้นเอกตามลำดับ

การดำเนินการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ในเขตภูมิภาคมีการจัดการศึกษาแผนกธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ที่ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม โดยในแต่ละวัดจะบริหารจัดการสภาพความเป็นจริง ซึ่งบางแห่งไม่มีการสอนที่เป็นระบบ การเรียนไม่สม่ำเสมอ บุคลากรหรือผู้สอนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรการสอนธรรมอย่างถ่องแท้การบริหารงานยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหาร หรือขาดความชำนาญในการบริหารการศึกษาหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนายังให้การสนับสนุนงบประมาณการศึกษาน้อยไม่เพียงพอ (พระครูวิฑิตเจติยานุรักษ์, 2559) ส่วนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษา ของสำนักเรียนในเขตปริณทล พบว่า การเรียนการสอนประสบกับปัญหาด้านการบริหารงานผ่านระบบข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการขาด

ตำราเรียน และขาดการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษาของนักเรียน (พระครูศรีกิตติวารการ, 2551)

ส่วนความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนธรรมศึกษา พบว่า หลักสูตรมีเนื้อหาที่ยากเกินไปศัพท์ธรรมมากเกินไป ผู้สอนไม่สำรวจมาจาและแสดงกิจกรรมยาที่ไม่เหมาะสมการสอนไม่ค่อยแม่นยำในเนื้อหาวิชาที่ทำการสอน เอกสารประกอบการสอนไม่เพียงพอใช้ภาษาที่เข้าใจยากไม่ชัดเจน และข้อสอบวัดผลยากเกินไป (พระมหาสุชาติ สิริเตโช, 2559) จากรายงานการวิจัยข้างต้นชี้ให้เห็นได้ว่า การจัดการศึกษาธรรมศึกษาทั้งในเขตภูมิภาคและปริมณฑลต่างประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน ทำให้มีนักวิจัยหลายคนพยายามศึกษาหาทางแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เช่น ควรจัดทำตำราเรียนในแต่ละวิชาให้เพียงพอกับความต้องการของนักเรียน และจัดหาสื่อการเรียนการสอนใหม่ ๆ ที่มีความเหมาะสมเพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ควรตระหนักถึงความสำคัญในการจัดสรรเวลาสำหรับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาโดยเฉพาะ ข้อเสนอแนะสำหรับพระภิกษุผู้สอน เช่น ควรมีความรับผิดชอบต่อนักเรียนในการเข้าสอนหลักสูตรธรรมศึกษาให้มากขึ้น และข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหสำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น ควรจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาศักยภาพพระภิกษุผู้สอนอย่างต่อเนื่อง และควรจัดให้มีการอบรมพระภิกษุผู้สอนในด้านการใช้หลักสูตร การผลิตสื่อการสอน การวัดและประเมินผล เพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น พร้อมทั้งควรสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุผู้สอนได้รับการอบรมวิธีการสอนและเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และศักยภาพ (พระพิศาล ปภสสโร (อนันต์), 2559)

ปัจจุบัน “ธรรมศึกษา” มีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบโดยได้รับการสนับสนุนและร่วมมือดำเนินงานจากคณะสงฆ์หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชนอย่างต่อเนื่องจากสภาพของปัญหาด้านการเรียนการสอนธรรมศึกษาของไทยดังกล่าว และข้อเสนอแนะให้มีระบบการจัดการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือช่วยให้สถานศึกษา ครู ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยใช้แอปพลิเคชันที่สามารถปฏิบัติการผ่านระบบออนไลน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัยที่สำคัญ 3 ข้อ ดังนี้

1. ระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
2. ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครควรเป็นอย่างไร
3. ประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีผลสัมฤทธิ์เป็นอย่างไร

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธี ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อออกแบบระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธี ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร (3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธี ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร
2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการฝึกอบรม
3. ความเป็นมาและพัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา
4. ระบบการจัดการเรียนรู้ (LMS: Learning Management System)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นจุดแข็งที่ก่อให้เกิดการเรียนการสอน ถ้าขาดหลักสูตรแล้วกระบวนการเรียนการสอนก็ไม่สามารถดำเนินการได้ และในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า “หลักสูตร น. ประมวลวิชาและกิจการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในการศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ควรทำความเข้าใจแนวคิด ดังต่อไปนี้

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องหลักสูตร คือ ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และตระหนักในสิ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพการได้รับการศึกษาต่อหลักสูตรประกอบด้วยหลักการ, จุดหมาย, โครงสร้าง, แนวทาง, วิธีการ, เนื้อหา, อุปกรณ์, การจัดการเรียนการสอน, และการประเมินผู้เรียน โดยหลักสูตรแกนกลางได้กำหนดผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตร คือ หน่วยงานส่วนกลาง โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพองค์กรโดยเน้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เกิดความรู้และประสบการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกิจกรรมในการฝึกอบรมจึงเป็นหน้าที่สำคัญที่ทุกคน ทุกฝ่ายต้องเรียนรู้และมีส่วนร่วม อีกทั้งเห็นความสำคัญ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นในระดับองค์กร

ในระดับบุคคลการอบรมให้บุคคลเป็นการเคารพต่อศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่เห็นว่า มนุษย์ฝึกฝนได้ และพัฒนาได้ ดังพุทธสุภาษิตในทางพระพุทธศาสนาว่า “...ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ...” แปลว่า “ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย...(คนที่)อดกลั้นถ้อยคำล่วงเกินได้) ชื่อว่าผู้ฝึกตนได้แล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด” (ขุ.ธ. (ไทย) 2/321/133.) ดังนั้นการฝึกอบรมจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความหมายที่น่าสนใจ คือ

สรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรด้วยการจัดโครงการฝึกอบรมนั้นจะส่งผล และเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับองค์กรหรือหน่วยงานได้เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและทัศนคติที่มีต่องานของบุคลากรผู้รับผิดชอบจัดการฝึกอบรมเป็นสำคัญหากจะให้ได้สามารถปฏิบัติงานด้านการบริหารงานฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกเหนือไปจากจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรมและหลักการบริหารงานฝึกอบรมแต่ละขั้นตอนแล้ว ผู้รับผิดชอบงานฝึกอบรมควรจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์แขนงต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

ความเป็นมาและพัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา

ความเป็นมาและพัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนธรรมศึกษาใน 4 วิชา และมีระดับชั้นเรียงตามลำดับ โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดนโยบายและประสานกับวัดที่เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมและสถานศึกษาที่ใช้เป็นสนามสอบ เพื่อดำเนินการอบรมให้ความรู้และจัดสอบตามกำหนดการที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า

ระบบการจัดการเรียนรู้ (LMS: Learning Management System)

วงจรการพัฒนาแบบ (System Development Life Cycle : SDLC) คือ การแบ่งขั้นตอนกระบวนการพัฒนาระบบงาน หรือระบบเทคโนโลยีสารสนเทศด้วย เพื่อช่วยแก้ปัญหาทางธุรกิจหรือตอบสนองความต้องการขององค์กรโดยระบบที่จะพัฒนานั้นอาจเป็นการพัฒนาระบบใหม่หรือการปรับปรุงระบบเดิมให้ดีขึ้นก็ได้ การพัฒนาระบบแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหาขององค์กร (Problem Recognition)
2. การศึกษาความเหมาะสม (Feasibility Study)
3. การวิเคราะห์ (Analysis)
4. การออกแบบ (Design)
5. การพัฒนาและทดสอบ (Development & Test)
6. การติดตั้ง (Implementation)
7. การซ่อมบำรุงระบบ (System Maintenance)

สรุปได้ว่า LMS ย่อมาจากคำว่า Learning Management System คือ เป็นการจักระบบกระบวนการเรียนการสอน ตั้งแต่เนื้อหา การลงทะเบียน การเก็บข้อมูล การจัดกิจกรรม การมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนเช่น กระดานข่าว ห้องสนทนา อภิธานศัพท์ วิกี เป็นต้น ซึ่งจะมีส่วนของระบบฐานข้อมูล ที่สนับสนุนการจัดการเนื้อหาวิชา มีคลังข้อสอบ และระบบบริหารจัดการรายวิชา โดยจะเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน ผู้สอน และผู้ดูแลระบบ โปรแกรมประเภทนี้อาทิ Moodle, Autor, Learn Square, Caroline, WebCT

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับธรรมศึกษา

พระกิตติภัท กิตติภัทโธ และพระสุทธิสารเมธี (2563) ได้ศึกษาหลักการส่งเสริมชาวพุทธผ่านหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และได้เสนอการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยในด้านต่าง ๆ เช่น (1) ด้านการวางแผนควรจะกำหนดทิศทางการทำงานกับเป้าหมาย (2) ด้านการจัดองค์การ ควรกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชา การแบ่งงานกันทำและการกระจายความรับผิดชอบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์

ฉัฌภิกษา ดันติสันติสม และคณะ (2556) ได้พัฒนาระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับงานทะเบียนผู้เข้าสอบธรรมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาในการตรวจสอบรายชื่อและคุณสมบัติของผู้สมัครสอบธรรมศึกษาทุกระดับชั้น และนำผลการวิเคราะห์มาออกแบบและพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับใช้ในการตรวจสอบการลงทะเบียนสอบธรรมศึกษา เพื่อรายงานผลการสอบธรรมศึกษาแก่หน่วยงานและสถาบันศึกษาแบบออนไลน์ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิเคราะห์และออกแบบด้วยแผนภาพกระแสข้อมูลและแผนภาพความสัมพันธ์สร้างฐานข้อมูลโดยใช้ MySQL และพัฒนาระบบสารสนเทศด้วยใช้ HTML5 ร่วมกับ PHP ผลการวิจัย พบว่า ระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับงานทะเบียนผู้เข้าสอบธรรมศึกษาที่คณะกรรมการจัดการสอบใช้เวลาน้อยลงในการจัดการรายชื่อผู้สมัครสอบ และการประกาศผลการสอบ ซึ่งถือเป็นการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่หน่วยงานและสถาบันการศึกษาในการจัดส่งรายชื่อและรับทราบผลการสอบ

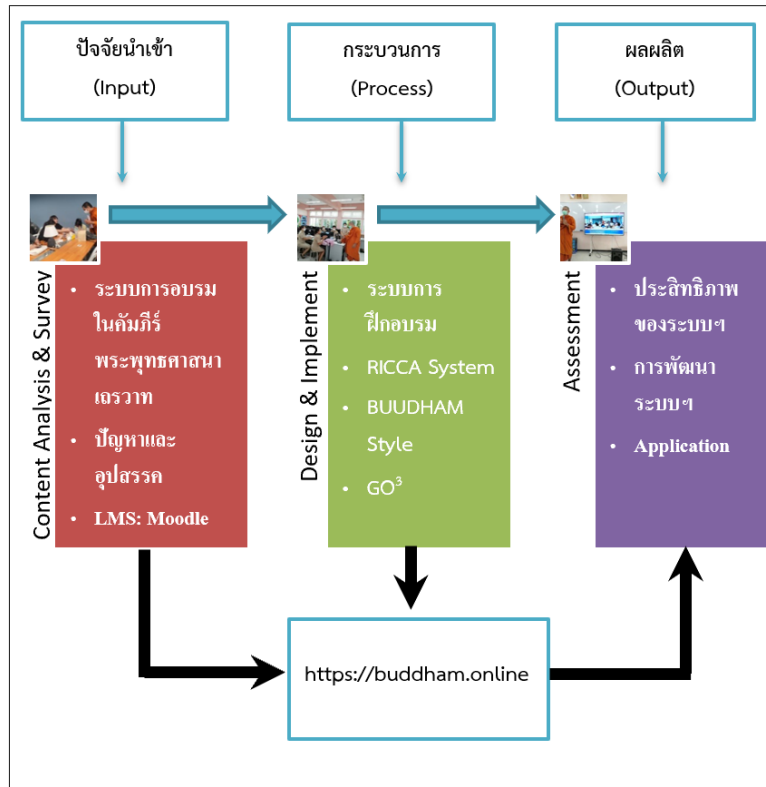
ธนาธร ทยานทอง (2551) ได้พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีเว็บล็อก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาและพัฒนาเว็บบล็อกสำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน (Learning Management System: LMS) เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการเรียนการสอนที่มีขั้นตอนในการจัดการข้อมูลได้ง่ายและสะดวกต่อการใช้งาน และเพิ่มความรวดเร็วในการค้นหาและการนำข้อมูลในระบบไปใช้ เนื่องจากเว็บล็อกนั้นใช้เทคโนโลยี RSS (Really Simple Syndication) ที่มีรูปแบบการเก็บข้อมูลเป็นไฟล์ XML โดยระบบดังกล่าวจะเป็นสังคมออนไลน์ทางการศึกษารูปแบบใหม่ ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการศึกษาออนไลน์

งานวิจัยต่างประเทศ

โลรี เค ลอง (Lori K. Long) ได้ศึกษาบทบาทของผู้รับการอบรมที่มีปฏิริยาต่อการอบรมออนไลน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ในรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อวัดประสิทธิภาพของหลักสูตร และเปรียบเทียบประสิทธิภาพของหลักสูตร เพื่ออธิบายบทบาทของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีปฏิริยาต่อประสิทธิภาพของหลักสูตรการฝึกอบรมออนไลน์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนและพนักงานบริษัท ผลการวิจัย พบว่า ความวิตกกังวลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์จะสัมพันธ์กับแรงจูงใจก่อนการฝึกมีความแตกต่างกัน ปฏิริยาที่มีความสัมพันธ์บางส่วนระหว่างแรงจูงใจก่อนการฝึกอบรมกับความพยายามที่เรียนรู้ ความพยายามที่รับรู้จะสัมพันธ์กับการเรียนรู้ และปฏิริยาที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะเข้าร่วมหลักสูตรฝึกอบรมออนไลน์ในอนาคต

กรอบแนวคิดการวิจัย (ถ้ามี)

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” โดยแสดงได้ดังแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”

สมมติฐานการวิจัย

การทดสอบสมมติฐานเป็นการตรวจสอบด้วยวิธีการทางสถิติเพื่อการตัดสินใจว่าสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ได้รับการยืนยันด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยวิธีการทางสถิติหรือไม่ ผู้วิจัยจึงกำหนดสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

1. ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยชุดฝึกอบรม มีความคิดเห็นต่อชุดฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับดี
2. ประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรม ในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากขึ้นไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อออกแบบระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร (3) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑ แสดงขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ประชากร (Population) การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

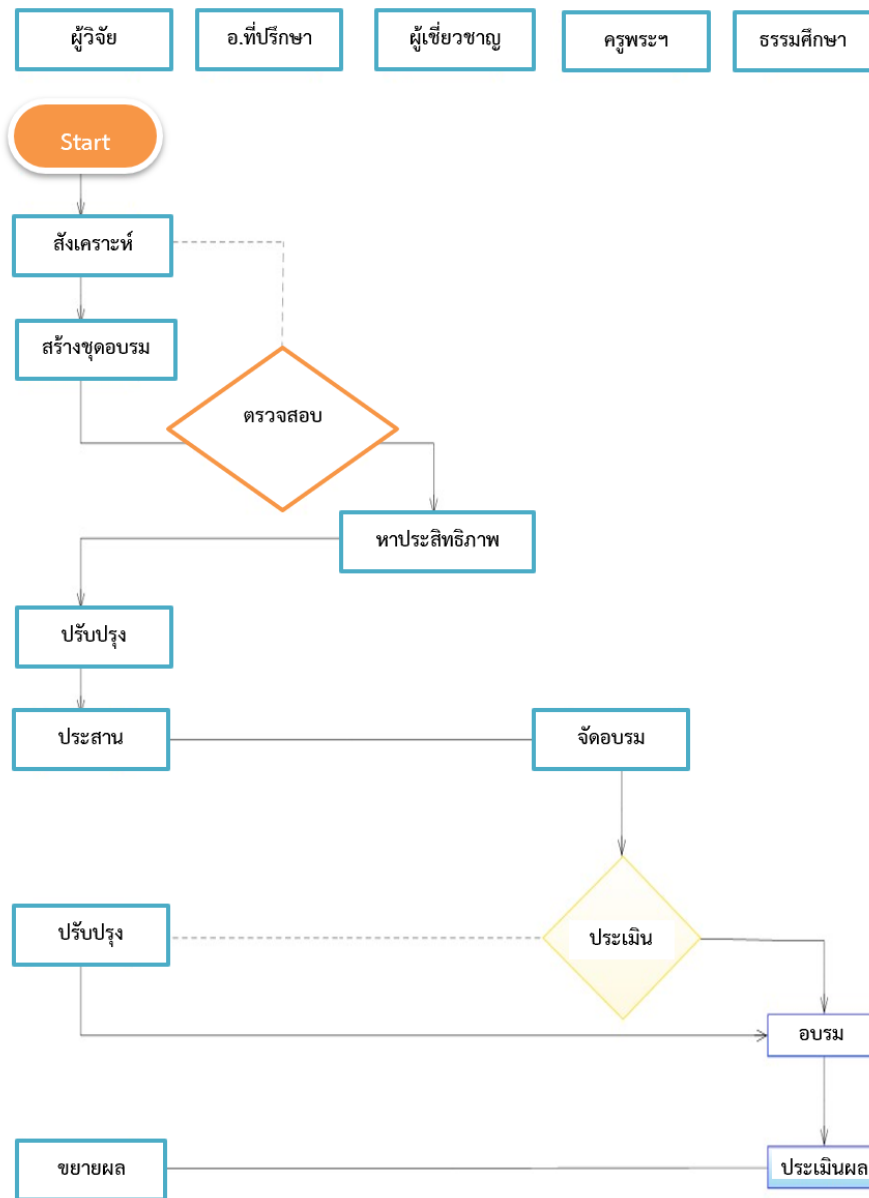
1. ประชากรพระสังฆาธิการหรือเจ้าสำนักเรียนและผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง ในคณะเขตทวีวัฒนา จำนวน 10 รูป
2. ประชากรกลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนปริยัติธรรมเขตทวีวัฒนา จำนวน 10 รูป
3. ผู้บริหารหรือครูในโรงเรียนระดับประถมศึกษา เขตทวีวัฒนา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 284 คน (จาก 6 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนคลองตันไทร จำนวน 15 คน โรงเรียนคลองทวีวัฒนา จำนวน 51 คน โรงเรียนคลองบางพรหม จำนวน 20 คน โรงเรียนคลองมหาสวัสดิ์ จำนวน 22 คน โรงเรียนวัดปฐมवास จำนวน 89 คน โรงเรียนตั้งพิรุฬห์ธรรม จำนวน 87 คน)
4. ประชากรนักเรียนชาย-หญิงที่เป็นผู้เข้าสอบธรรมศึกษาในสนามสอบที่เป็นโรงเรียนเขตทวีวัฒนา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มทดลองในเขตทวีวัฒนา ประจำปี 2565 จำนวน 3,000 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง (Simple) และวิธีการสุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. พระสังฆาธิการหรือเจ้าสำนักเรียนปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง ในเขตทวีวัฒนา จำนวน 5 รูป
2. ครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนปริยัติธรรมเขตทวีวัฒนา จำนวน 10 รูป
3. ผู้บริหารหรือครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนคลองทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน สุ่มด้วยการเลือกแบบเจาะจง

4. นักเรียนระดับประถมศึกษาชั้นตรีที่สมัครสอบในนามสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน เลือกแบบเจาะจง

3. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)** ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมพระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป ครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนพระปริยัติธรรม เขตทวีวัฒนา จำนวน 10 รูป ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ครู จำนวน 5 คน นักเรียน จำนวน 30 คน ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/ คน

แผนภาพที่ ๓.๒ แสดงขั้นตอนการสร้างชุดฝึกอบรม

ผลการวิจัย

การทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติเชิงอนุมาน ได้ผลการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 1 ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยชุดฝึกอบรม มีความคิดเห็นต่อชุดฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร อยู่ใน ระดับดี พบว่า ครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเห็นต่อชุดฝึกอบรมธรรมศึกษาอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐาน

สมมติฐานข้อที่ 2 ประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาสำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากขึ้นไป พบว่า ประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาศึกษาโดยรวมแต่ละด้านอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ดังนั้น จึงยอมรับสมมติฐาน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากผลการวิจัย สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเกี่ยวกับระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็น 7 รูปแบบ 5 ระบบ และ 3 เหตุผล ดังนี้

แผนภาพที่ 4.1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “ระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรม ในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”

สรุปผล (หรือ) อภิปรายผล

1. ระบบการจัดการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การฝึกอบรมในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “การฝึกปฏิบัติ” ซึ่งเป็นหลักข้อที่สองของพระสัทธรรม 3 ประการ ได้แก่ ปรียัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และ ปฏิเวธสัทธรรม ผลจากการค้นคว้าพระไตรปิฎก พบว่า มีระบบการจัดการฝึกอบรม 5 ระบบ 7 รูปแบบ 3 เหตุผล รูปแบบการฝึกอบรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายรูปแบบ แต่เมื่อวางกรอบบทบัญญัติเพื่อค้นหาหรือเนื้อหาหลักธรรมสนับสนุน ได้ 7 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการอบรมเพื่อเปลี่ยนความเชื่อและพฤติกรรม รูปแบบการอบรมที่มี

ความเป็นสากล รูปแบบการอบรมเชิงพัฒนา รูปแบบการอบรมในแบบชั้นนำ รูปแบบการอบรมเพื่อประสานและสร้างความกลมกลืน รูปแบบการอบรมแบบมุ่งเป้าหมาย และรูปแบบการอบรมมุ่งสร้างคุณธรรมจริยธรรม

2. การพัฒนาระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร การออกแบบระบบฝึกอบรมธรรมศึกษาใช้การวิเคราะห์สภาพการดำเนินการฝึกอบรมธรรมศึกษาปัญหาและอุปสรรคการจัดการอบรมธรรมศึกษาในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็นฐาน พร้อมทั้งศึกษารูปแบบให้บริการโปรแกรมประยุกต์สำหรับระบบการเรียนรู้ออนไลน์ (Learning management system: LMS) และรูปแบบโปรแกรมประยุกต์ที่มหาวิทยาลัยของประเทศไทยนำไปใช้โดยเลือกแบบเจาะจงเฉพาะมหาวิทยาลัยที่ใช้ระบบการจัดการเรียนรู้ (MLS) จำนวน 7 มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยในการจัดระบบข้อมูล และจดโดเมนเนม (Domain name) โดยใช้ Hosting ของมูลนิธิบวร เป็นเซิร์ฟเวอร์ในการเก็บฐานข้อมูล ซึ่งได้ชื่อโดเมน <https://buddham.online> เป็นขั้นตอนสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องเลือกชื่อของเว็บไซต์ที่จำง่ายและแสดงอัตลักษณ์ของงานวิจัย พร้อมทั้งสามารถสืบค้นได้ทั่วโลกจาก Google Search Engine และสามารถยืนยันตัวตนจากการค้นหา ผ่านเบราว์เซอร์ <https://www.whois.com/> การจัดการในเบื้องต้นนี้เป็นเหมือนการเปิดประตูสู่โลกแห่งการเรียนรู้

3. ประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานครการออกแบบและพัฒนาระบบการจัดการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการประเมินประสิทธิภาพ ของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ได้ประเมินประสิทธิภาพของระบบ พบว่า การประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษาผ่านแอปพลิเคชัน “พุทธัง ออนไลน์” สำหรับครูพระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนคณะเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ามีประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับกฎวัด บั้วบางพลู แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของระบบการจัดการฝึกอบรมธรรมศึกษามีประสิทธิภาพที่นำไปใช้ได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาควรพัฒนาระบบการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตของโรงเรียนให้มีความเสถียรและทันสมัยเพื่อให้นักเรียนสามารถเข้าถึงโปรแกรมประยุกต์เพื่อการอบรมธรรมศึกษาได้
2. หน่วยงานที่รับผิดชอบการสอบธรรมศึกษาควรมีการพัฒนาหน่วยเรียนรู้วิชาธรรมศึกษาแต่ละวิชาในแต่ละระดับช่วงชั้นและควรใช้ชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละชั้นเพื่อลดความซ้ำซาก
3. หน่วยงานที่รับผิดชอบการสอบธรรมศึกษาควรพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมธรรมศึกษาให้หลากหลายผ่านหลายช่องทาง การสอบผ่านระบบออนไลน์และการประเมินผลการสอบผ่านระบบออนไลน์เพื่อให้การบริหารงบประมาณมีประสิทธิภาพ บริหารทรัพยากรสนับสนุน และบุคลากรผู้ทำหน้าที่อบรมธรรมศึกษาที่มีอยู่อย่างจำกัด
4. หน่วยงานที่รับผิดชอบการสอบธรรมศึกษาควรจัดรูปแบบการสอบออนไลน์ที่ได้มาตรฐานสากลทั้งภาษาไทยและต่างประเทศที่เปิดโอกาสให้คนทั่วโลกสามารถสมัครสมาชิกและสอบได้ตลอดเวลา
5. หน่วยงานที่รับผิดชอบการสอบธรรมศึกษาควรมีแนวทางในการรับรองหรือสร้างแรงจูงใจให้กับผู้สอบธรรมศึกษา โดยการกำหนดให้ผลการสอบสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือใช้ประกอบการทำงาน หรือเทียบโอนรายวิชาที่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบการสอบธรรมศึกษาควรมีพัฒนาระบบฝึกอบรมธรรมศึกษารูปแบบใหม่มาใช้เพื่อช่วยป้องกันการแพร่ระบาดของโรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และช่วยให้ครูในโรงเรียนสามารถนำโปรแกรมประยุกต์นี้ไปใช้ฝึกอบรมธรรมศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง และนักเรียนสามารถเข้าใช้โปรแกรมได้ทุกที่และทุกเวลา

2. ครูพระสอนศีลธรรม ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ควรนำระบบไปใช้สำหรับการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเปรียบเทียบระบบการอบรมธรรมศึกษาแบบเก่าและระบบการอบรมธรรมศึกษาแบบใหม่ ในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

2. ควรศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรธรรมศึกษาเพื่อการพัฒนาให้หน่วยการเรียนรู้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง.(2559) **คู่มือการจัดการเรียนการสอนและการสอบธรรมสนามหลวง**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2542). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์, 2542.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระกิตติภักธ กิตติภทโธ และพระสุทธิสารเมธี,ดร., (2563). **หลักสูตรธรรมศึกษาในปัจจุบัน: กลไกส่งเสริมชาวพุทธ. วารสารปรัชญาปริทรรศน์**. ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 (มกราคม – กรกฎาคม 2563) :108.
- Lori K. Long. **The Role of Trainee Reactions in Online Training**, A Dissertation of Doctor of Philosophy (Management), (Graduate School: Kent State University, 2005), p.61.
- เรือนปัญญา พระครูวิฑิตเจติยานุรักษ์ (เจริญ), (2549). **การจัดการศึกษาแผนกธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ จังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง). หน้า ก.
- พระครูศรีกิตติวารการ, (2551). **การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค 1**. วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต). หน้า ก.
- สิริเตโช พระมหาสุชาติ, (2549). **ศึกษาความคิดเห็นต่อการเรียนธรรมศึกษาของนักเรียนในเขตตำบลบางแก้วอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). หน้า ก.
- อนันต์ พระพิศาล (ปกสุสโร), (2549). **ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษาทุกระดับชั้น อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). หน้า ก.
- ตันติสันติสม ฆัมภิกา, (2556). **การพัฒนาระบบสารสนเทศออนไลน์สำหรับงานทะเบียนผู้เข้าสอบธรรมศึกษา**. รายงานการวิจัย. (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม). หน้า (2).
- ทะนันทอง ธนาธร, (2551). **การพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยีเว็บล็อก**. หลักสูตรปริญญาวิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. หน้า ก.